

Z historie (české) jazykovědy

Lucie Medová

lmedova@ff.jcu.cz

Týden 2, 5. března 2009

Motto

“Jazyk je skutečně výsledkem zdravého rozumu, a tedy se zdravým rozumem musíme počítat i při poznávání jeho fakt i při jejich teoretickém řešení. Uvědomíme-li si, že každé dítě v osmi letech, někdy ještě dříve, mateřský jazyk ovládne, tj. ovládne i jeho systém, nemůže být jazyk a jeho systém tak složitý, že by jenom lidé, kteří projdou cestou složitého a hlubokého abstraktního myšlení, byli schopni jej pochopit.”

(Havránek (1958), citováno podle Vachek (2005):176 (heslo ‘zdravý rozum a jazyk’))

1 Před strukturalismem

- **Pāṇini** kolem 600.př.n.l.: *Sūtraś* tj. ponaučení o sanskrtu a v sanskrtu: poznatky o stavbě slov (derivace a kompozita)
- **Řekové**: spory o podstatě jazyka (je-li ve své podstatě jazyk pravidelný (tj. systémový) nebo není)
- **Port Royal**, druhá pol. 17.st: snaha o definování ‘jazykových universálií’ (přímá návaznost GG!)
- **18.st**: srovnávání jazyků (kolonizace!), Pāṇiniho gramatika v Evropě, základ indoevropských studií
- **mladogramatikové** (Junggrammatiker: K. Brugmann, H. Paul, G. von der Gabelentz, aj.): jazyk je systém, který se mění v čase; tyto změny mezi jednotlivými (historickými) stádii jazyka jsou vedeny jazykovými zákony; ale:
 - zaměřili se (téměř) výhradně na hláskosloví
 - jazyk má smysl zkoumat jenom z hlediska historické změny

2 Dvacáté století

- **Ferdinand de Saussure: Kurs obecné lingvistiky, 1916**: začátek moderní *synchronní* lingvistiky; ‘jiné’ pochopení de Saussurových ideí →
- **Ženevská škola**: Ch. Bally, E. Benveniste
- **Pražská škola**: Vilém Mathesius, Bohuslav Havránek, Bohumil Trnka, Josef Vachek, Vladimír Skalička, *Roman Jakobson, princ Nikolaj Trubeckoj*, Sergej Karcevskij, L. Tesnière, J. Kuryłowicz;
 - fonologie
 - aktuální členění

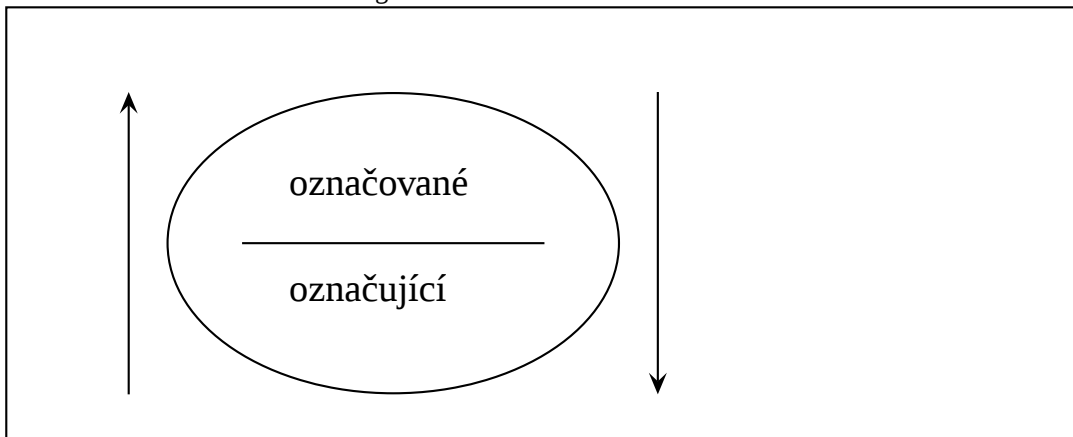
- **Kodaňská škola** Louis Hjelmslev (glosématica)
- **americký strukturalismus**: Leonard Bloomfield, Edward Sapir (Sapirova-Whorfova hypotéza)
- **generativní gramatika**: Noam Chomsky, Richard Kayne
- **kognitivní lingvistika**: George Lakoff, Charles Filmore, Mirjam Fried

3 De Saussure & jeho pojetí znaku

Dnes už klasický model *znaku* (sign) v lingvistice a sémiotice položil Ferdinand de Saussure (1857-1913) v přednáškách v Ženevě. Jeho přednášky byly vydány posmrtně podle zápisů jeho studentů (Charles Bally a Albert Secheyne) v roce 1916; česky v pečlivých překladech Františka Čermáka 1989, 1996? a 2007. Oddělením výrazu a významu je de Saussure zakladatelem strukturalismu. Stejně tak je zásadní de Saussurem zdůvodněný odklon od zkoumání výhradně historického vývoje jazyka a příklon k zkoumání jazyka synchronního – jako systému.

Podle de Saussura je jazyk jako takový je vytvořen ze znaků a každý znak má dvě tváře (znak je jako list papíru: má jednu a druhou stranu, Karlík *et al.* (2002)): označující a označované. Označující (signifier) je *forma*, kterou znak má. (Hm, i tady ale de facto mluvíme o naší psychické představě zvuku *k-y-t-k-a* v naší mysli.) Označované (signified) je *význam*, který nám vytane na mysli, když uslyšíme (uvidíme, etc.) označující.

Figure 1: de Saussurovo schéma znaku

- **arbitrárnost jazykového znaku**: Vztah mezi *znakem* a skutečností, k níž se znak vztahuje, je arbitrární ('libovolný'), daný pouze (jazykovou) konvencí. Jinými slovy fakt, že se česky pojmenovává 'kytka' (nebo anglicky 'flower' nebo italsky 'fiore' nebo 'bulaklak' v jazyce Tagalog), je úplně náhodný a udržovaný pouze konvencí v komunitě.
- **lineárnost jazykového znaku**

References

- Černý, J. and J. Holeš (2004). *Sémiotika*. Portál.
- Havránek, B. (1958). Závěrečný projev. O vědeckém poznání soudobých jazyků; sborník z konference československých lingvistů konané v Praze 26.11–1.12.1958.
- Karlík, P., M. Krčmová, J. Pleskalová, and R. Večerka (2007). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia.
- Karlík, P., M. Nekula, and J. Pleskalová (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny.
- Vachek, J. (2005). *Lingvistický slovník Pražské školy*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. K vydání připravil Vladimír Petkevič a Jaromír Tláškal.